

Le Bon

Gustave Le Bon
Psychologie davu

portál

Le Bon

Gustave Le Bon

Psychologie davu

Francouzský originál:
Psychologie des foules, první vydání 1895

Epilogue © Josef Smolík, 2016
© Portál, s. r. o., Praha 2016

ISBN 978-80-262-1060-3

Obsah

Autorova předmluva	6
Úvod: Období davů	10
KNIHA PRVNÍ: Duše davů	17
1 Obecná charakteristika davů, psychologický zákon jejich duševní jednoty	18
2 City a mravnost davu	25
3 Ideje, způsob uvažování a obrazotvornost davů	40
4 Náboženská forma všech davových přesvědčení	47
KNIHA DRUHÁ: Náhledy a přesvědčení davů	51
1 Faktory působící nepřímě na přesvědčení a náhledy davů	52
2 Faktory působící bezprostředně na náhledy davů	65
3 Vůdcové davu a prostředky, jimiž přesvědčují	74
4 Hranice proměnlivosti přesvědčení a náhledů davů	88
KNIHA TŘETÍ: Klasifikace a popis různých druhů davů	97
1 Klasifikace davů	98
2 Davy tzv. zločinné	101
3 Porotní soudy	105
4 Davy voličské	110
5 Parlamentní shromáždění	117
DOSLOV: Psychologie davů na počátku 21. století	131
Úvod	131
Le Bon: Psychologie davu	131
Sigmund Freud: Psychologie masy a analýza Já	149
Hannah Arendtová: Dav v totalitním režimu	152
José Ortega y Gasset: Vzpouza davů	153
Elias Canetti: Masa a moc	156
Hermann Broch: Masové šílenství	160
Davy nekonečné	161
Použitá literatura	163
Poznámky ke knize	165
Poznámky k doslovu	171

Autorova předmluva

Naše předchozí dílo se týkalo popisu duše národa. Nyní se chystáme studovat duši davu.

Souhrn společných vlastností, které vznikají působením prostředí a dědičnosti u všech jedinců určitého národa, tvoří duši tohoto národa. Tyto vlastnosti mají původ v dávných dobách a jsou velmi stálé. Shromáždí-li se však náhodně jistý počet lidí, pozorujeme, že se z jejich pouhého sblížení mohou zrodit ještě nové duševní vlastnosti, které se navršují na vlastnosti rasové a často se od nich hluboce liší.

Jejich souhrn tvoří mocnou, ale krátce trvající kolektivní duši.

Davy hrály vždy významnou úlohu v dějinách, ale ta nebyla nikdy tak důležitá jako v dnešní době. Nevědomá činnost davů, vstupující na místo uvědomělé činnosti jedinců, je jedním z hlavních znaků současné doby.

Pokusil jsem se přistoupit k obtížnému problému davů způsobem striktně vědeckým, tj. snažil jsem se mít metodu a nechat stranou názory, teorie a doktríny. To je, jak věřím, jediný způsob, jak se dobrat určitých dílků pravdy, především když se jedná – jako v tomto případě – o otázku, jež skutečně rozněcuje duše. Vědec, který se tímto fenoménem zabývá, se nemá starat o to, že jeho výroků mohou zranit. V nedávné publikaci učinil význačný myslitel Goblet d'Alviela pozorování, že ačkoli nepatřím k žádné současné škole, často se nacházím v opozici k určitým závěrům všech těchto škol. Tato nová práce zasluhuje, jak doufám, stejnou pozornost. Patřit k nějaké škole znamená nezbytně přijmout její předpojatosti a předsudky.

Přesto musím čtenáři vyložit, proč mě uvidí vyvozovat z mých studií závěry odlišné od těch, které se na první pohled zdají být patřičné. Když například tvrdím, že dav je myšlenkově velmi

podřadný, i když je složen z elit, a přesto říkám, že navzdory této podřadnosti by bylo nebezpečné zasahovat do jeho organizace.

Je to co nejpečlivější pozorování faktů historie, které mi vždy ukázalo, že u sociálních organismů, jež jsou stejně komplikované jako kterékoli jiné bytosti, není vůbec v naší moci donutit je k nějaké rychlé a hluboké proměně. Příroda je občas radikální, ale nikdy ne tak, jak tomu rozumíme my, a to je důvod, proč je mánie velkých reforem pro lidi tak osudná, jakkoli se teoreticky mohou takové vynikající reformy objevit. Nebyly by užitečné, kdyby neměly sílu změnit okamžitě duši národů. Takovou moc má jen čas. To, co ovládá lid, jsou ideje, city a zvyky, to, co máme v sobě. Instituce a zákony jsou manifestacemi naší duše, výrazy jejích potřeb. Tím, že vycházejí z duše, instituce a zákony nevědí, jak ji změnit.

Studium sociálních fenoménů nemůže být odděleno od fenoménu lidí, u nichž se vytvářejí. Filozoficky řečeno, tyto fenomény mohou mít absolutní hodnotu, prakticky ji ale mají jen relativní.

Když studujeme sociální fenomén, je ho tedy třeba následně uvážit pod dvěma zcela odlišnými aspekty. Je vidět, že poučení čistým rozumem je často protikladné k poučení rozumem praktickým. Je stěží něco, i fyzického, na co by nebylo možné vztáhnout toto dělení. Z úhlu pohledu absolutní pravdy jsou krychle či kruh geometrické útvary neměnné, striktně definované určitými výroky. Z pohledu našeho oka mohou tyto geometrické útvary nabrat velmi různorodých forem. Perspektiva může přeměnit krychli v pyramidu nebo čtverec, kruh v elipsu nebo rovnou čáru, a tyto fiktivní formy jsou pro uvažování mnohem důležitější než formy reálné, protože jsou tím jediným, co vidíme a co může fotografie nebo malba reprodukovat. Nereálné je v určitém případě pravdivější než reálné. Představovat objekty v jejich přesné geometrické podobě by znamenalo deformovat přírodu a dělat ji nepoznatelnou. Představíme-li si svět, jehož obyvatelé by mohli předměty jen kopírovat nebo fotografovat, ale neměli by možnost se jich dotýkat, dělali by si jasnou představu o jejich formě jen velmi obtížně.

Znalost této formy, dostupná pouze hrstce vzdělců, by ostatně vzbuzovala jen velmi slabý zájem.

Filozof, který studuje sociální fenomény, musí mít na paměti, že vedle jejich hodnoty teoretické mají i hodnotu praktickou a že z pohledu vývoje civilizace má jen ta druhá nějakou důležitost. Takové konstatování musí vyvolat obezřetnost v závěrech, které se týkají zákona, jenž se mu zpočátku jakoby vnucoval.

I další motivy se podílejí na tomto vnuceném rezervovaném postoji. Komplexnost sociálních skutečností je taková, že je není možné obsáhnout všechny dohromady a předvídat důsledky jejich vzájemného vlivu. Zdá se také, že za viditelnými fakty se často ukrývají tisíce skutečností neviditelných. Viditelné sociální fenomény se zdají být výsledkem ohromné nevědomé činnosti, nejčastěji nedostupné naší analýze. Hmatatelné projevy je možné přirovnat k vlnám, které na povrchu oceánu odrážejí zvraty v podzemí, kde se odehrávají a o němž nic nevíme. Když pozorujeme davy ve většině jejich projevů, obvykle vykazují mimořádně podřadného ducha, v jiných případech to ale vypadá, jako by byly vedeny mysteriózními silami, jež byly ve starověku nazývány osud, příroda, prozřetelnost a které my nazýváme hlasem mrtvých, jejichž moc bychom nepochopili, kdybychom ignorovali jejich podstatu. Často se zdá, že v nitru národů se nacházejí latentní síly, které je vedou. Je například něco komplikovanějšího, logičtějšího a úžasnějšího než jazyk? A odkud přesto vychází tato věc, tak dobře organizovaná a tak subtilní, když ne z nevědomé duše davů? Akademie největších učenců, nejvyhlášenější gramatikáři umějí pouze s obtížemi zaznamenávat zákony, které řídí tyto jazyky, ale jsou zcela neschopní je vytvářet. Stejně je to s idejemi génia velkých osobností – jsme si tak jisti, že jsou výhradně jejich dílem? Bezpochyby jsou vždy tvorem osamělých duchů, ale není to duše davů, která zformovala tisíce zrnek prachu, jež tvoří usazeninu, na níž tyto ideje klíčí?

Davy jsou bezpochyby vždy nevědomé, ale tato nevědomost je možná jedním z tajemství jejich síly. V přírodě jsou tvorové

výhradně podřízeni instinktu a vykonávají činy, jejichž úžasná komplexnost nás udivuje. Rozum je v rámci humanity věcí příliš novou, a navíc příliš nedokonalou, aby nás vyvázal ze zákonů nevědomí, či je dokonce nahradil. Ve všech našich činech je podíl nevědomí obrovský a rozumu velmi malý. Nevědomí jedná jako ještě neznámá síla.

Pokud tedy chceme zůstat v úzkých, ale jistých mantinelech témat, která může poznat věda, a nebloudit v oblastech vágních dohad a marných hypotéz, musíme jednoduše pojednávat o fenoménech, které jsou nám dostupné, a omezit se na ně. Veškeré závěry vycházející z našich pozorování jsou nejčastěji předčasné, neboť za fenomény, které dobře vidíme, se nacházejí další, jež vidíme špatně, a stejně tak se za nimi asi nacházejí takové, které nevidíme vůbec.

Úvod: Období davů

Na první pohled by se mohlo zdát, že veliké převraty, které předcházejí změnám civilizací, jako je pád římské říše a založení říše arabské, jsou určovány důležitými politickými změnami, vpády národů nebo svržením dynastií. Ale pečlivé studium těchto událostí velmi často zjišťuje, že za jejich zdánlivými příčinami tkví jako vlastní příčina nějaká hluboká proměna v myšlení národů. Opravdové historické převraty nejsou ty, které nás překvapují svou velikostí a prudkostí. Změny, jež jsou jediné důležité, takové, z nichž vyplývá obnova civilizací, se odehrávají v názorech, představách a vírách. Významné události jsou viditelnými výsledky neviditelných změn lidského myšlení. Projevují-li se tak zřídka, je to z toho důvodu, že nejstálějším prvkem rasy je dědičný základ jejího myšlení.

Přítomná doba je právě jedním z těch kritických okamžiků, kdy se lidské myšlení počalo přetvářet.

Podkladem tohoto přerodu jsou dva hlavní faktory. Prvním je rozvrat náboženských, politických a sociálních názorů, z nichž pramení všechny prvky naší civilizace. Druhým je vznik úplně nových existenčních a myšlenkových podmínek, vyvolaných moderními objevy přírodních věd a průmyslu.

Přesto, že názory minulosti jsou již otřeseny, mají dosud veliký vliv. Ideje, které je mají nahradit, se teprve tvoří, a proto současná doba představuje období přechodu a anarchie.

Je nesnadné již nyní říci, co jednou vzejde z takového nezbytně poněkud chaotického období. Jaké budou základní ideje, na kterých budou založeny společnosti, jež přijdou po nás? To ještě nevíme. Ale můžeme již nyní předvídat, že budou muset ve své organizaci určitě počítat s novou mocí, nejnovější vládkyní moderní doby – s mocí davů. Na troskách tolika idejí, které byly

kdysi považovány za správné a jež jsou dnes mrtvé, tolika mocností, které byly postupně zlomené revolucemi, jediné tato moc se pozvedla a zdá se, že pohltí již brzy všechny ostatní. Zatímco se naše staré názory viklají a mizí a staré opory společnosti se postupně rozpadávají, moc mas je jedinou silou, kterou nic neohrožuje a jejíž význam neustále vzrůstá. Věk, do něhož vstupujeme, bude opravdu VĚKEM DAVŮ.

Ještě neuplynulo ani století od doby, kdy tradiční politika států a soupeření panovníků byly hlavními faktory historického dění. Mínění davů nemělo zpravidla žádného významu. Dnes znamenají málo tradice politické i osobní snahy vládců a jejich soupeření. Hlas davů nabyl převahy. Ten diktuje králům, jak se mají chovat. Duše davů, a nikoli již rozhodnutí panovníků určují osudy národů.

Jedním z nejnapadnějších znaků naší přechodné doby je vstup lidových tříd do politického života, jejich postupná přeměna ve třídy vládnoucí. Známkou tohoto vstupu nebylo vlastně všeobecné hlasovací právo, jehož řízení bylo zpočátku tak snadné a které mělo po dlouhou dobu tak malý vliv. Zrození moci davů počalo šířením jistých idejí, které se v duších zvolna ujímaly, a pokračovalo sdružováním jedinců k uskutečnění názorů, do té doby teoretických. Sdružování umožnilo davům, aby si utvořily mínění, i když ne správné, tedy alespoň velmi určité, o svých zájmech a aby si uvědomily svou sílu. Zakládají syndikáty, před kterými kapituluje každá moc, burzy práce, které se navzdory všem hospodářským zákonům samy snaží upravovat poměr práce a mzdy. Posílají do národních shromáždění své zástupce zbavené veškeré iniciativy a nezávislosti, kteří jsou většinou pouhými mluvčími výborů, jež je zvolily.

Dnes nabývají požadavky davů čím dále tím určitější povahy a snaží se vyvrátit přímo z kořene nynější společnost, aby ji přivedly zpět k onomu původnímu komunismu, který byl normálním stavem všech lidských skupin před příchodem civilizace. Omezení pracovní doby, vyvlastnění dolů, železnic, továren a pudy,

rovnoměrné rozdělení výrobků, eliminace tříd vyšších ve prospěch tříd lidových atd. Takové jsou tyto požadavky.

Davy mají malou schopnost uvažovat, ale jsou naopak velmi dobře uzpůsobeny k činům. Současnou organizací nesmírně stoupla jejich síla. Dogmata, která nyní vznikají, dosáhnou záhy moci dogmat starých, tj. tyranské a suverénní moci, která vylučuje jakoukoli diskusi. Božské právo králů bude nahrazeno božským právem davů.

Oblíbení spisovatelé naší buržoazie, kteří jsou s to nejlépe tlumočit její poněkud omezené ideje, její úzký rozhled, její poněkud sumární skepticismus a někdy téměř výstřední egoismus, jsou poblázněni touto novou mocí, kterou vidí růst. Zoufale volají mravní sílu církve na pomoc v boji proti zmatení duchů, té církve, kterou dříve tolik pohrdali. Mluví o úpadku vědy a připomínají nám nauky zjevených pravd. Ale tito nově na víru obrácení zapomínají, že dotkla-li se jich skutečně milost, nemá tutéž moc nad dušemi, které se málo starají o zájmy nadpozemského rázu. Dav dnes již nechce bohy, které včera jeho bývalí učitelé odmítli a pomáhali bořit. Řeky netečou zpět ke svým pramenům.

Věda naprosto nezpůsobila úpadek a nenese v dnešní anarchii duši za nic odpovědnost, ani v nové moci, která vyrostla z lůna této anarchie. Slíbila nám pravdu, nebo alespoň znalost vztahů, které naše inteligence může obsáhnout; nikdy nám však neslíbila ani mír, ani štěstí. Je suverénně lhostejná k našim citům, neslyší naše nářky a nic již nemůže vzkřísit iluze, které zahнала.

Obecné příznaky rychlého narůstání moci davů vidíme u všech národů. Ať nám přináší cokoli, musíme se jí podrobit.

Obviňování této moci je jenom prázdným mluvením. Možná že převzetí moci davy je jedním z posledních údobí západních civilizací a znamená návrat k obdobím zmatené anarchie, jež předcházely vytvoření nové společnosti. Ale jak tomu zabránit?

Až dosud byly nejjasnější úlohou davů velké rozvraty zastaralých civilizací. Objev této úlohy ale není jen záležitostí dneška.

Historie učí, že v okamžiku, kdy pozbyly své moci mravní síly, které tvořily páteř určité společnosti, byl konečný rozklad proveden brutálními a neuvědomělými davy, jež byly právem pokládány za barbarské. Civilizace byly až dosud vytvářeny a vedeny malou skupinou vzdělanecké aristokracie, nikdy však davy. Davy mají pouze ničivou moc. Jejich vláda představuje vždy období zmatků. Civilizace předpokládá jistá pevná pravidla, kázeň, přechod od pudového k rozumovému, předvídání budoucnosti, vysoký stupeň kultury, což jsou podmínky, které davy, ponechané samy sobě, nedovedou nikdy splnit. Svou výlučně ničivou mocí se podobají mikrobům, které rozkládají vyčerpaná nebo mrtvá těla. Je-li stavba některé civilizace prohnílá, přivodí davy její zřícení. V tomto okamžiku začíná jejich úloha. Na okamžik se filozofie množství stává jedinou filozofií dějin.

Bude tomu tak i s naší civilizací? Můžeme se toho obávat, avšak dosud to nevíme.

Musíme se s rezignací podrobit vládě davů, poněvadž neprozíravé ruce postupně prolomily všechny hráze, které by je byly mohly zadržet.

Davy, o kterých se začíná tolik mluvit, zatím známe velmi málo. Odborní psychologové, žijící daleko od nich, je vždy opomíjeli a nezabývali se jimi jinak než z hlediska zločinů, jichž se mohou dopustit. Beze vší pochybnosti zločinné davy existují, jsou ale i davy ctnostné, hrdinské a mnoho jiných. Zločiny davů tvoří jenom zvláštní případ jejich psychologie, a stejně jako nepoznáme povahu jedince pouze podle jeho neřestí, tak nemůžeme poznat davy, podrobíme-li studiu jen jejich zločiny.

Máme-li říci pravdu, vládci světa, zakladatelé náboženství nebo říší, apoštolové všech věr, vynikající státníci a v menším okruhu prostí vůdci malých lidských skupin byli vždy neuvědomělými psychology a znali instinktivně a často velmi bezpečně duši davů. Právě proto, že je dobře znali, stali se snadno jejich pány. Napoleon úžasně vystihl psychologii francouzských davů, vůbec však

nepochopil psychologii těch, které patřily k jiným rasám.¹ Tato neznalost způsobila, že se pustil do válek, zvláště ve Španělsku a Rusku, které připravily jeho pád.

Znalost psychologie davů je v této době poslední pomůckou pro státníka, který je sice nechce ovládat – což se stalo dnes velmi nesnadným –, ale alespoň se nemíní dát příliš ovládat od nich.

Psychologie davů ukazuje, do jaké míry mají zákony a instituce malý vliv na jejich impulzivní povahu a jak jsou neschopny jiných mínění kromě těch, která jim byla vnuknuta. Nelze je vést pravidly, vybudovanými na čistě teoretické rovnosti, ale jen tím, co je zaujme a svede. Chce-li např. zákonodárce stanovit novou daň, má snad volit tu, která by byla teoreticky nejspravedlivější? V žádném případě! Prakticky tou nejlepší daní bude pro davy ta nejméně spravedlivá. Je-li nejméně nápadná a na pohled nejméně těžká, bude nejsnáze přijata. Proto sebetíživější nepřímá daň bude davem přijata vždy, poněvadž se odvádí denně ve zlomcích haléře z předmětů spotřeby, nepřekáží nikomu v jeho zvycích a působí na něj malým dojmem. Nahradte ji daní, úměrnou mzdě nebo jiným příjmům, která by se odváděla najednou, a vzbudí jednohlasný protest, i kdyby byla třeba desetkrát lehčí. Místo denně splácených neviditelných haléřů by přišla celková částka, která je skutečně poměrně vysoká, a tím vyvolá veliký dojem. Ušla by pozornosti jen tehdy, kdyby si ji někdo ukládal stranou po haléřích; tento ekonomický postup však předpokládá jistou dávku prozíravosti, které davy nejsou schopny.

Uvedený příklad to osvětluje nejjednodušeji, jeho správnost je zjevná. To také neuniklo psychologu, jakým byl Napoleon; ale zákonodárci, neznalí duše davů, ji nemohou pochopit. Dosud nebyli zkušeností dostatečně poučeni, že lidi nelze nikdy vést předpisy čistého rozumu.

Psychologii davů by bylo možné ilustrovat ještě dalšími příklady. Její znalost objasňuje množství historických a ekonomických jevů, které by bez ní byly úplně nepochopitelné. Měl jsem možnost

ukázat, že to, že nejskvělejší z moderních historiků Taine tak často špatně porozuměl událostem naší velké Revoluce, bylo dáno tím, že ho nikdy ani nenapadlo studovat duši davu. Pro zkoumání této komplikované doby si vzal na pomoc popisnou metodu přírodovědců, ale mezi fenomény, které přírodovědci studují, morální síly nefigurují. A přitom jsou to přesně ony, jež tvoří skutečnou hybnou sílu dějin.

I kdyby nám šlo jen o praktické ohledy, studium psychologie davů zasluhuje naši pozornost. I kdybychom neměli jiný zájem než ten, který vyplývá z čisté zvědavosti, zasloužilo by si studium psychologie davů, abychom se o ně pokusili. Je stejně zajímavé rozluštit pohnutky lidských činů, jako probádat nerost nebo květinu.

Toto studium psychologie davů bude pouze krátkou syntézou, prostým souhrnem našeho bádání. Proto je možno od něho žádat jenom několik podnětných hledisek. Jiní badatelé prohloubí brázdu více; my se dnes pohybujeme ve zcela nedotčených oblastech.²

KNIHA PRVNÍ

Duše davů

I. kapitola

Obecná charakteristika davů, psychologický zákon jejich duševní jednoty

V běžném smyslu znamená slovo dav shromáždění jakýchkoli jedinců bez ohledu na jejich národnost, povolání nebo pohlaví a bez ohledu na náhodu, která je svedla dohromady.

Z psychologického hlediska nabývá však slovo dav zcela jiného významu. Za jistých daných okolností – ale jenom v nich – má shromáždění lidí nové vlastnosti, které se značně liší od vlastností jedinců, kteří je skládají. Vědomá osobnost tu mizí a city i myšlenky všech jednotek jsou zaměřeny týmž směrem. Tvoří se kolektivní duše beze vší pochybnosti přechodná, která však má velmi určité vlastnosti. Z pouhého seskupení se stalo to, čemu z nedostatku dokonalejšího pojmenování říkám dav organizovaný nebo, chcete-li, dav psychologický. Ten pak tvoří jedinou bytost a je podroben zákonu duševní jednoty davů.

Skutečnost, že se mnoho jedinců náhodou ocitne bok po boku, jim ještě nedává znaky organizovaného davu. Tisíc jedinců náhodně shromážděných na veřejném místě, ale bez určitého cíle, netvoří ještě psychologický dav. Má-li dav nabýt zvláštních vlastností, je k tomu zapotřebí vlivu jistých podnětů, jejichž povahu musíme teprve určit.

Ztráta uvědomělé osobnosti a zaměření citů a myšlenek týmž směrem, což jsou charakteristické známky davu, který se organizuje, nevyžadují vždy současnou přítomnost mnoha jedinců na témže místě. I tisíce oddělených jednotlivců mohou – v daném okamžiku a pod vlivem určitých prudkých dojmů, např. veliké národní události – nabýt vlastností psychologického davu. Stačí tedy, aby je nějaká náhoda spojila, a jejich chování ihned nabývá

formy, charakteristické pro činy davů. V určitých okamžicích dějin může půl tuctu lidí vytvořit psychologický dav, zatímco ho netvoří stovky náhodou shromážděných lidí. Na druhou stranu se může celý národ působením určitého vlivu stát někdy davem i bez viditelného seskupení.

Jakmile je psychologický dav utvořen, nabývá vlastností obecně dočasných, ale určitelných. K těmto obecným vlastnostem pak ještě přistupují zvláštní, měnící se podle prvků, které dav skládají a jež mohou pozměnit jeho mentální strukturu.

Psychologické davy lze tedy roztrždit. Studium této klasifikace nám ukáže, že různorodý dav, tj. složený ze sobě navzájem nepodobných prvků, má s davy stejnorodými, tj. složenými z prvků víceméně sobě podobných (sekty, kasty, třídy), některé společné vlastnosti a kromě toho některé zvláštnosti, jež umožňují jejich rozlišení.

Než se budeme zabývat různými druhy davů, prozkoumejme nejdříve vlastnosti, které jsou všem druhům společné. Budeme si počínat jako přírodovědec, který nejdříve určí obecné vlastnosti, společné všem jedincům téhož rodu, a potom vlastnosti zvláštní, které odlišují druhy a odrůdy v tomto rodu zastoupené.

Není snadné popsat duši davu, poněvadž její organizace se mění nejen podle rasy a složení skupin, ale i podle povahy a stupně podnětů, kterým jsou vystaveny. Táž potíž se však vyskytuje i při psychologickém studiu kteréhokoli jedince. Pouze v románech žijí lidé se stálým charakterem, nikoli však ve skutečném životě. Jenom stejnotvárnost prostředí tvoří zdánlivou stejnotvárnost charakterů. Ukázal jsem jinde, že všechny duševní konstituce obsahují charakterové možnosti, které se mohou projevit při náhlé změně prostředí. Tím se vysvětluje, že k nejzuřivějším členům Konventu patřili neútoční měšťané, kteří by byli v normálních poměrech pokojnými notáři nebo počestnými úředníky. Když se bouře přehnala, nabyli opět své normální povahy. Napoleon mezi nimi našel své nejpopovlnější přísluhovače.

Poněvadž zde nemůžeme studovat všechny stupně tvoření davů, všimneme si jich zvláště ve fázi, kdy už byla jejich organizace uskutečněna. Tak uvidíme, čím se mohou stát, nikoli to, čím jsou vždy. Je to jediné v této pokročilé fázi organizace, kdy se jisté nové a zvláštní vlastnosti navrší na neměnný, převládající rasový základ, a vytvářejí tak zaměření všech citů a myšlenek kolektivu týmž směrem. Pouze v tomto případě se projevuje, co jsem svrchu nazval *psychologickým zákonem duševní jednoty davů*.

Větší počet psychologických vlastností je společný davům i osamoceným jedincům; jiné oproti tomu nelze nalézt jinde než u skupin. Budeme nejprve studovat tyto zvláštní vlastnosti, abychom mohli dobře ukázat jejich důležitost.

Nejnápadnější jev, kterým se projevuje psychologický dav, je tento: ať jsou jedinci, ze kterých se skládá, jacíkoli, ať se jejich způsob života, jejich zaměstnání, jejich povahy nebo inteligence jakkoli shodují nebo liší, nabývají prostě tím, že jsou přetvořeni v dav, jakousi kolektivní duši. Tato duše způsobuje, že cítí, myslí a jedná naprosto odlišně, než by každý z nich cítil, myslil a jednal, kdyby byl sám. Určité myšlenky a určité city vznikají nebo se přetvářejí v činy pouze u jednotlivců v davu. Psychologický dav je chvilkovou bytostí složenou z různorodých žvlů, které se na okamžik sloučily právě tak jako buňky tvořící živé tělo, jež tvoří svým sloučením novou bytost s vlastnostmi velmi odlišnými od těch, které má každá z nich.

Proti názoru, který s úžasem nalézáme i u tak bystrého filozofa, jako je Herbert Spencer, nedochází v seskupení, tvořícím dav, pouze k součtu a průměru prvků, nýbrž ke kombinaci a utvoření nových vlastností. Právě tak v chemii, jsou-li smíseny určité látky (např. zásady a kyseliny), kombinují se a tvoří novou sloučeninu, která má vlastnosti zcela odlišné od vlastností látek, z nichž vznikla.

Je snadné zjistit, do jaké míry se jedinec v davu liší od jedince osamoceného. Nesnadnější však je objevit příčiny tohoto rozdílu.

Abychom mohli tyto příčiny alespoň vytušit, je třeba si především připomenout toto pozorování moderní psychologie: že totiž nejenom v organickém životě, ale i v rozumových funkcích mají nevědomé jevy převládající úlohu. Vědomý život ducha představuje jen velmi malou část vedle života nevědomého. Nejjemnější analytik a nejpronikavější pozorovatel zjistí jen zcela malý počet nevědomých pohnutek, kterými je veden. Naše vědomé činy vznikají z nevědomého podkladu, který je utvářen zvláště dědičnými vlivy. Tento podklad nese nespočetné stopy dědičnosti, které tvoří duši rasy. Za přiznanými příčinami našich činů se skrývají příčiny nám tajné, jež neznáme. Většina našich každodenních skutků je výsledkem skrytých motivů, které ani nepostřehneme.

Jsou to především tyto nevědomé prvky, které tvoří duši rasy, kvůli nimž jsou si všichni jedinci téže rasy podobní. A jsou to prvky vědomé, plody vzdělání, nejčastěji však výjimečné dědičnosti, čím se liší. Lidé velmi rozdílné inteligence mají často totožné pudy, vášně a city. Ve všem, co je předmětem citu: v náboženství, politice, v mravnosti, v náklonnostech, antipatiích atd., vynikají zřídka i nejznamenitější lidé nad úroveň prostých jedinců. Mezi slavným matematikem a jeho ševcem může být hluboká propast po stránce intelektuální, ale z hlediska jejich charakteru může být rozdíl zcela nepatrný, nebo často žádný.

Davům se stanou společnými právě tyto obecné charakterové vlastnosti, řízené nevědomím, které má téměř ve stejné míře většina normálních jedinců téže rasy. V kolektivní duši se stírají intelektuální schopnosti lidí – a tím také jejich individualita. Různorodé se ztrácí ve stejnorodém a nevědomé vlastnosti převládají.

Tím, že se obyčejné vlastnosti staly společnými, lze vysvětlit, proč nejsou davy schopné provést čin, který vyžaduje vyšší inteligenci. Rozhodnutí o obecných zájmech učiněná shromážděním vynikajících, ale různorodých lidí nemají o moc větší cenu než usnesení schůze hlupáků. Mohou sdružovat pouze průměrné vlastnosti, které má každý člověk. Davy nehromadí ducha, ale blbost.

Není tomu tak, jak se často říká, že „všichni lidé“ mají více ducha než Voltaire. Naopak Voltaire má jistě více ducha než „všichni lidé“, rozumíme-li tímto označením davy.

Kdyby se ale individua v davu omezila na sloučení svých obyčejných vlastností, vznikl by prostě průměr, nikoli však, jak jsme řekli, vytvoření nových vlastností.

Jak tedy vznikají tyto vlastnosti? To budeme nyní zkoumat.

Vznik zvláštních vlastností davů určují různé příčiny. První příčinou je, že jedinec již pouhou skutečností, že je součástí většího počtu lidí, nabývá v davu pocitu nepřekonatelné moci, která mu dovoluje povolit pudům, jež by osamocen nezbytně potlačil. Jelikož je dav anonymní, a proto nezodpovědný, ustoupí jedinec těmto instinktům tím spíše, že mizí zcela pocit zodpovědnosti, který ho jinak vždy zdržuje.

Druhou příčinou je duševní nákaza, jež rovněž podmiňuje u davů projev zvláštních vlastností a určuje zároveň i jejich směr. Nákaza je snadno zjiitelný, ale dosud nevysvětlený jev, který lze přičíst k jevům povahy hypnotické, jež budeme studovat dále. V davu je každý čin a cit nakažlivý, a to do té míry, že jedinec velmi často obětuje svůj osobní zájem zájmu kolektivnímu. Je to vlastnost, která je přímo protichůdná jeho přirozené povaze, a člověk je jí schopen výhradně jako součást davu.

Třetí příčina je zdaleka nejdůležitější, poněvadž podmiňuje v davovém jedinci zvláštní vlastnosti, naprosto odporující vlastnostem osamocенého jedince. Míním tím sugestibilitu, jejímž následkem je ostatně i výše uvedená nákaza.

Abychom pochopili tento jev, musíme si připomenout některé nejnovější fyziologické objevy. Dnes víme, že jedinec může být uveden do takového stavu, že ztratí svou vědomou osobnost, poslouchá všechny příkazy toho, kdo mu ji odňal, a dopouští se činů zcela protichůdných své povaze a svým zvykům. Pečlivá pozorování svědčí o tom, že jedinec, který je nějakou dobu uprostřed jednajícího davu, je brzy přiveden – působením proudění, které

vychází z davu nebo z jakékoli jiné nám neznámé příčiny – do zvláštního stavu, který je podoben onomu, do něhož se dostane hypnotizovaný v rukou hypnotizéra. Jelikož život mozku je u hypnotizovaného paralyzován, stává se tento otrokem všech svých nevědomých činností, které hypnotizér ovládá podle své libosti. Vědomá osobnost zmizela a vůle a úsudek jsou ztraceny. City a myšlenky jsou zaměřeny směrem určeným hypnotizérem.

Takový je asi stav jednotlivce, který je částí davu. Není si již vědom svých činů. Jako u hypnotizovaného, jsou i u něho zároveň jisté schopnosti vyřazeny a jiné vypjaty až do krajnosti. Pod vlivem sugesce se pustí s neodolatelnou prudkostí do provádění určitých činů. Tato prudkost je ještě neodolatelnější u davů než u hypnotizovaného, protože sugesce, která je stejná pro všechny jedince, se stupňuje tím, že se stává vzájemnou. Jedinců, kteří by i v davu měli dost silnou osobnost, aby odolali sugesci, je velmi málo, takže jsou strženi proudem. Nanejvýše mohou zkusit odvrátit proud jinou sugescí. Vhodné slovo nebo v pravý čas vyvolaná představa odvrátily někdy davy od nejkrvavějších činů.

A tak rozplynutí vědomé osobnosti, převaha osobnosti nevědomé, usměrnění citů a myšlenek sugescí a nákazou týmž směrem, snaha přeměnit sugerované myšlenky bezprostředně v činy – to jsou hlavní vlastnosti jedince v davu. Není již sebou samým, nýbrž autematem, a jeho vůle se stala neschopnou jej vést.

Tím, že je částí davu, sestupuje člověk na žebříku civilizace o několik stupňů níže. Osamocen byl snad vzdělaným člověkem, v davu je bytostí pudovou, a proto barbaram. Má bezděčnost, prudkost, divokost a také nadšení a hrdinství primitivních bytostí. A blíží se jim dále i snadností, s jakou na sebe nechá působit slova a představy, a jak se dává svěst k činům, poškozujícím jeho nejvlastnější zájmy. Jedinec v davu je zrnko písku obklopené jinými zrnky, kterými zmítá vítr podle libosti.

Tak se stává, že poroty vynášejí rozsudky, které by každý jednotlivý porotce sám o sobě jistě neschválil, a že parlamenty přijímají

zákony a opatření, jež by každý jejich člen o samotě rozhodně zamítl. Členové Konventu, pohlížíme-li na ně odděleně, byli měšťané mírumilovných zvyků. Spojeni v dav neváhali pod vlivem několika vůdců posílat očividně nevinné lidi pod gilotinu a proti svým zájmům se zřítí své nedotknutelnosti, a tak umožnit popravy ve svých řadách.

Avšak jedinec v davu se neliší od svého normálního já pouze svými činy. Ještě před tím, než pozbyl všechnu svou nezávislost, přetvořily se již jeho myšlenky a city, že se mohl stát z lakomce marnotratník, ze skeptika věřící, z člověka počestného zločinec a ze zbabělce hrdina. Odřeknutí se všech výsad, které odhlasovala šlechta v okamžiku nadšení památné noci 4. srpna 1789, nebylo by jistě nikdy přijato každým členem odděleně.

Z předchozích pozorování můžeme učinit závěr, že rozumově stojí dav vždy pod úrovní osamocенého člověka. Ale z hlediska citů a činů, jež jsou těmito city vyvolány, může být podle okolností lepší nebo horší. Vše záleží na tom, jak se na dav působí. To právě přehlédli spisovatelé, kteří studovali davy pouze z hlediska zločinů. Není pochybnosti o tom, že dav je často zločinný, ale často je také hrdinský. Je možno přivést ho k tomu, aby se dal zabíjet pro vítězství nějaké víry nebo ideje, lze jej naplnit nadšením pro čest a slávu, lze jej strhnout, aby téměř bez chleba a beze zbraní, jako v době křížových výprav, osvobodil Boží hrob z rukou nevěřících, anebo jako roku 1793 bránil vlast. Je to ovšem hrdinství poněkud nevědomé, ale právě taková hrdinství tvoří dějiny. Kdyby se národům směly přičíst k dobru pouze chladně uvážené skutky, bylo by jich ve světových kronikách zaznamenáno velmi málo.

II. kapitola

City a mravnost davu

Poté co jsme zcela obecně probrali hlavní vlastnosti davů, budeme je nyní studovat podrobněji.

Některé zvláštní vlastnosti davů, jako impulzivnost, dráždivost, neschopnost rozumně uvažovat, nedostatek soudnosti a kritického ducha, přehánění citů atd., můžeme rovněž pozorovat u bytostí, které jsou na nižším stupni vývoje, jako ženy, divoši a děti; to však je analogie, kterou uvádím jen mimochodem. Její vyličení by přesahovalo rámec tohoto díla. Ostatně bylo by to zbytečné pro ty, kteří jsou obeznámeni s psychologií primitivů, a nepřesvědčilo by úplně ty, kteří ji neznají.

Proberu nyní jednu po druhé různé vlastnosti, které lze pozorovat u většiny davů.

1. Popudlivost, proměnlivost a dráždivost davů

Jak jsme již řekli při studiu základních vlastností davu, dav je veden téměř výhradně nevědomím. Jeho činy jsou mnohem více pod vlivem míchy než mozku. Jím uskutečněná jednání mohou být dokonale co do svého provedení, ale poněvadž nejsou řízena mozkiem, jedná zde jedinec podle nahodilého podráždění. Dav je hříčkou všech vnějších podnětů, odráží jejich stálé obměny, a proto je otrokem popudů, které přijímá. Na osamocенého jedince mohou působit tytéž podněty jako na člověka v davu, ale nepovolí jim, říká-li rozum, že je nevhodné jim ustupovat. Fyziologicky to můžeme vyjádřit tak, že jedinec je schopen ovládat své reflexy, kdežto dav nikoli.

Různé popudy, kterými jsou davy ovládány, mohou být podle podnětu vznešené nebo kruté, hrdinné nebo zbabělé, ale

budou vždy tak panovačné, že před nimi mizí i osobní zájem, pud sebezáchovy.

Jelikož podněty působící na davy jsou rozličné a poněvadž se jim vždy podrobují, jsou davy v důsledku toho velice proměnlivé. Z toho plyne, že mohou v okamžiku přejít od nejkrvavější ukrutnosti k velkomyslnosti nebo heroismu. Dav se snadno stane katem, ale stejně snadno i mučedníkem. Z jeho prsou vždy prýštily proudy krve, nutné k vítězství každé víry. Není ani třeba se vracet do dávných hrdinských dob, abychom viděli, čeho jsou v tomto směru davy schopny. Nešetří nikdy svým životem; je tomu sotva několik let, co se jakýsi generál stal náhle populárním a snadno se našlo sto tisíc lidí ochotných položit za něj život. U davů není tedy nic předem uvážené.

Mohou postupně projít celou stupnicí nejprotichůdnějších pocitů, ale vždy to bude pod vlivem okamžitého podráždění. Jsou jako listí, které vichřice zvedne, rozptílí na všechny strany, a nakonec je nechá spadnout na zem. Studium určitých revolučních davů nám poskytne některé příklady proměnlivosti jejich citů.

Tato proměnlivost davů činí jejich ovládání velmi nesnadným, zvláště mají-li část veřejné moci ve svých rukou. Demokracie by se nemohly udržet, kdyby nutnosti každodenního života neviditelně neregulovaly stav věcí. Přejí-li si davy některé věci vášnivě, nedomáhají se jich nikdy dlouho. Jsou právě tak neschopny trvalé vůle jako trvalé myšlenky.

Dav však není jen popudlivý a proměnlivý. Právě tak jako divoch nesnese, aby se něco postavilo mezi jeho přání a vyplnění této žádosti. Snáší to tím hůře, čím více mu množství dává pocit neodolatelné moci. Pro jednotlivce v davu mizí pojem nemožnosti. Osamocený jedinec dobře ví, že nedokáže sám zapálit palác nebo vyplnit skladiště; pokud ho to napadne, odolá snadno takovému pokušení. Tvoří-li však součást davu, nabude vědomí moci, vyplývající z množství, a podlehne prvnímu podnětu k vraždění a loupení. Nečekaná překážka bude zuřivě odstraněna. Kdyby lidská